
Десислава Димитрова / Desislava Dimitrova

„ДОМ НЕ СЕ ГРАДИ ЗА ЕДИН ДЕН“ – ЖИЛИЩНИТЕ
МОДЕЛИ В ГРАД СОФИЯ ПРЕЗ XVII ВЕК

*„A Home is Not Built in One Day“ – Residential
Models in Sofia City in the 17th Century*

Summary: The living space is an exemplary model of the most intimate nature of the individual. In the following lines, we will look at the labor-intensive task of creating a home in the 17th century in Sofia. We will look at all aspects of how to get a dwelling in the city and their relative price equivalents. By including all factors relevant to property selection and based on average market prices, we will attempt to parse the “preferred” neighborhoods in the city. One of the main conclusions that we can make is the relatively stable price of properties in Sofia from the middle of the 16th century to the first half of the 17th century. The standard increase in real estate that is available in the rest of the century can not be noticed. Approximately 30% of homes are around or below average and are the property of urban poverty. Homes amounting to more than 7–8,000 akçe over 5% purchased by wealthier urban residents.

Key words: economy, residence, urban space, ottoman coin.

Жилищното пространство е образцов модел на най-интимната същност на индивида. В следващите редове ще се заемем с онагледяването на трудоемката задача как да се създаде дом през XVII век в София. Ще разгледаме начините на придобиване на жилище и техните относителни ценови еквиваленти. Включвайки факторите, които имат отношение към избора на имот и на базата на осреднени пазарни цени, ще представим „предпочитаните“ махали в града. Още в увода е важно да подчертаем, че използваме демографски изследвания за периода, както и статистически данни от кадийските сиджли за закупените имоти, но те са само отправна точка, ориентир към създаването на общата картина.

Представянето на икономическото състояние на Османската империя през седемнадесетото столетие е една твърде сложна задача. Причините за това се коренят на първо място в съдържанието на достъпните извори. Тяхното количество, съотнесено с тези от предходните векове, е значително по-голямо, но данните могат да се анализират като моментна „снимка“ на един конкретен регион. Поради това избрахме да представим обживената част на София. Градът е център на санджак, притежава собствени кадийски регистри. Местонахождението му е ключово за Балканите, следователно е честа дестинация

за западни и източни пътешественици, които очертават допълнителни шрихи от градския жилищен модел.

Другият „препъни камък“ в социално-икономическата история на Османската империя е систематизирането на паричния поток. В обръщение са множество монетни единици с различен произход, номинал, тегло и пр. Създават се и нови, като куруша (понякога погрешно изписван като грош) през 1687 г. Стойността на акчето през периода XV–XVII в. многократно се променя, но както ще се опитаме да докажем в текста, не настъпват съществени изменения в съдържанието на сребро в него.

Когато говорим за жилище, на първо място трябва да представим неговите обитатели. В историографията един от основните дискуссионни пунктове относно семейството на Балканите е свързан с мястото и значението на задругата. В настоящите редове задругата ще бъде подложена на различен вид анализ, а именно чрез покупко-продажбата на имоти. Основните две тези засъпват различни отправни точки за периоди на възникване на задругата, откъдето и противоположните изводи, до които достигат авторите. Според М. Тодорова „задругата може да се разглежда не като останка от архаичното минало, а като нов (или цикличен) отговор на предизвикателствата, породени от нови условия ... през XVIII век“⁴. Другото становище е на К. Казер – „многофамилните домакинства ... съществуват на Балканите от прастари времена и са илирийско наследство“ (цитат по Георгиева 1999: 245). Съществуват и други интересни констатации за корените на задругата, залегнали в трудовете на българските етнологзи, които поставят като водещ фактор икономическото състояние на Османската империя. Данъчните ставки, изплащани от раята според Майя Грекова и Иван Хаджийски спомагат за „задружното живеене“². „Действаше специално върху нея: първо – защото в повече случаи облагателната единица беше задруга, а не отделно семейство, и второ – защото, колкото повече биваше притиснат народът, толкова повече взаимопомощта на задругата се явяваше за него една въпиюща необходимост“³.

Задругата, или т.нар съставно семейство⁴, според османските наративни документи се възприема като хане⁵. В историографията въпросът за състава на хането, като облагаема единица е дискуссионен, но най-аргументирано издържана е тезата на Ел. Грозданова. Авторката разделя джизие-хането на две основни подгрупи: малко семейство, патриархално семейство (което, от своя страна, се разделят на две или повече малки семейства), различен брой данъкоплатци с фиксиран годишен доход с оглед нуждите на фиска към населението на определен регион⁶. Ако възприемем като базисно условие горните редове, ще разберем многообразието от семейните и жилищни модели особено в градското пространство, където регистрирането на задруга е изключителна рядкост, особено за центровете на санджаки. Основните функции на града са админи-

стративна и търговска, откъдето следват и сравнително по-малките свободни пространства за заселване на миграционните потоци. В подкрепа на тезата на М. Тодорова за по-късното възникване на задругата са и регистрираните покупки-продажби в кадийския съд. Те са от физически лица, предимно представители на двете големи религиозни общности. Няма данни християните, членове на нуклеарното домакинство, което се отъждествява с неф яфете⁷, да закупува имоти в близост до роднинския кръг. Това се установява от вписаните имена на участниците в сделката. В „Гражданско право“ под въпрос номер 9 С. Бобчев вписва: „Синовете, щом се оженят, искат ли да се делят и защо от бащината си къща“⁸. Публикуваните отговори са приблизително сходни. В градовете „населението гледа на отделянето като на традиционен обичай“⁹. Разбира се, налични са изключения от общото правило, но това се отнася за регионите със засилена селскостопанска дейност, като Добрич – „по селата“¹⁰, Стара Загора – „изобщо .. не може да става дума за деление“¹¹, и Татар Пазарджик „повече се обича дружното живеене“¹². Всичко това идва да ни подсказва, че задругата, дори и да е характерна за разглеждания от нас период, се среща изключително рядко в центровете на санджаки като София.

Можем да възприемем тезата, че повечето жители на града са в нуклеарно домакинство или все още не са встъпили в обвързаност. Относно количествените изменения и състава на населението ще представим няколко примера, без да имаме претенцията, че те отразяват със „статистическа точност“ цялостната картина. Причините за това са заложени на първо място в начина на съставяне на османските регистри. Те са предназначени за нуждите на фиска и поради тази причина има категории население, които не са отразени надлежно¹³. За периода 1520–1580 г. в София може да се констатира намаляване на немюсюлманските домакинства с 6,3%, а мюсюлманските жители се увеличават със 7,9%¹⁴, което е обяснимо преди миграционните вълни през XVI век. Съпоставяйки вписванията на християнското население на вилаета за XVII век, получаваме следните стойности (таблица 1.):

Таблица 1.

Година	Общ брой ханета за вилаета София	За самата София	Вид документ
1100/1689	2202	–	Берат
1077/1667	1745	327	Иджмал
1076/1666	2202	327	Иджмал
1055/1645–1646	2842	327	Иджмал
1048/1642	2162	–	Иджмал

(Таблицата е съставена по данни от Архивите говорят 13, 2001: 174, 358).

В иджмал дефтер от 1048 г. е вписано, че „според предишно преброяване броят на ханетата възлиза на 2927“, но не е посочена годината и поради тази причина, не фигурира в таблицата. На първо четене може да се отбележи голямо движение на броя на домакинствата в рамките на описаните петдесет години, но тези промени важат за населението, обитаващо селата във вилаета София, а не в самия град. От таблицата се забелязва, че броят на джизиеханетата в града възлиза на 327. Единственият „сигурен“ извод е: необходими са най-малко 327 отделни жилищни постройки, за да се отговори на нуждите на християнското население.

След като установихме, че поне 327 ханета пребивава постоянно в София, нека разгледаме външния вид и обема на техните домове. За по-голяма нагледност започваме с „погледите отвън“ на пътешествениците. За Герлах например: „Градът е открито селище, твърде голямо, къщите – покрити със сини шинди“⁴⁵. Век по-късно (1658 г.) французинът А. Пуле въпреки своята предубеденост към османската архитектура адмира средновековния градоустройствен план: „Но София е доста разумно застроена отвътре, с много къщи, които имат симетрия, доста близка до тази на нашите ... днешният начин на строеж сред турците е така безформен и така различен от първия, както готиката“⁴⁶. Западняците се впечатляват не само от общия изглед на града, но и материалите, които са използвани за направата на отделните жилищни постройки. Жак Гасо предоставя следното определение за Константинопол: „Всички техни (на турците) къщи са съвсем ниски, направени от земя и дърво, и това е повсеместно из цяла Турция...“⁴⁷. Подобно становище изказва и Пиер Лескалопи през 1574 г. за София: „Къщите в града са ниски, построени с дъски и камък, а повечето – с пръст“⁴⁸. На двамата французи, привикнали с ренесансовата симетрия, жилищата на Балканите вероятно им изглеждат примитивно. Трябва да упоменем, че градежът е далеч по-устойчив по нашите географски ширини. В Англия през XVI век най-честата причина за смърт на градски жител не е чума или война, а срутване или пожар на жилищна постройка. Едва в края на столетието огнището в къщата се измества от центъра на стаите в един от ъглите. По този начин създаденият пушек излиза от помещението. Разпространението на подобни пожари в балканските провинции на империята е сведено до минимум (изключение правят Константинопол, Одрин и Бурса, където са регистрирани чести пожари в покритите пазари и хановете). Причината е в симетричността на градската жилищна среда. Това е доловено и от анонимен пътешественик, посетил София през 1621 г.: „къщите са отделени една от друга, почти всички с големи градини, нещо, което прави града да изглежда още по-голям“⁴⁹.

В описанията на „странстващите“ из Османската империя съществува пътешественик, който се отличава от останалите – Евлия Челеби. Той е не

само високообразован и любознателен, но и част от висшата прослойка, приближена до султана. Евлия Челеби отчита съществени промени в градската жилищна архитектура от XVI до XVII век. Появява се „сарай или конак“, принадлежащи на знатната част от градското общество – аяните. Според М. Шушарова: „Употребата на тези „официозни“ термини вероятно се предпоставя от факта, че пространството на дома придобива обществена функция. ... престава да бъде затворено“²⁰. Османецът възприема като задължително условие наличието на керемиди, което показва, че е налице усложнен жилищен план, поява на етажно строителство: „сарай на два етажа“²¹. Нещо повече, тези жилища се намират в централната градска част в близост до мюсюлмански молитвени домове или административни сгради. За София, „освен заседателни апартаменти, има други 70 горни и долни стаи за служещи, килер, кухня и хамам ... определената за пашата стая е величествена и гледа към царския път и Белеби джамия“²². Трудно можем да определим пазарната цена на тези имоти, поради факта че за XVII век в София няма регистрирани продажби. Но наличието им е възможно да поставя нови архитектурни решения, които да се използват от останалата част от населението (което се случва през следващото столетие с къщите на българските търговци в Пловдив например).

Изводите, които правим на базата на пътеписните бележки, трябва да бъдат подложени на допълнителна проверка, като се съпоставят и с друг тип извори. В противен случай е възможно да допуснем неточност. В първата монография, посветена на София през XVII век, А. Иширков, описвайки външния вид на жилищните постройки, представя тенденциозно описанието, направено от Ханс Дерншвам през 1555 г.: „Някои къщи били толкоз малки и прохлупени, че още Дерншвам ги оприличава на кочини“²³. Точно това определение, може да бъде срещнато и в други популярни текстове, но в нито един от тях не фигурира причината, поради която австриецът вписва това сравнение, а именно чумната епидемия в София. Не е чудно, че мрат, защото къщите им са в плачевно състояние, като същински кочини“²⁴. Както може да се забележи, авторът описва не външния вид на жилищните постройки, а причината за върлуващата „черна смърт“.

След като разгледахме описанията на архитектурните решения в София, е редно да обърнем поглед към друг важен пункт – тяхната пазарна стойност. За XVII в. ще възприемем като основно разменно средство при покупко-продажба акчето и неговите приблизителни параметри в сребро.

Въпросите, свързани с цените и относителната стойността на паричните им еквиваленти за определен период и регион, са едни от най-трудните за анализ в социално-икономическата история на Османската империя. Причините за това са разисквани многократно (Мутафчиева 1962; Беров 1976; Радусhev 1995; Първева 2011; Ратук 2000 и др.).

Стандартно, когато се констатират увеличаване или намаляване на определена стока, не се осмисля разграничението между съотношението на цените в номинално изражение и това в съответните грамове сребро за периода. Последната стойност се получава от умножаването на индексите на цените, изчислени в номинал със сребърното съдържанието на стоката, изразено в грамове за всяка година. До 1585 г. акчетата се приемат за „чисти“, след това в тях започва да се прибавя и мед. Поради това монети с различно съдържание на сребро циркулират едновременно. До 1580 г. 45 акчета се разменят за 10 дирхама, а след 1584 г. се разменят за 80. Подобни стойности ни навеждат на мисълта за финансова нестабилност, но не бива да пропускаме, че до XVII век в Османската империя се използва дирхамът на Тебриз, който е 3.07 гр., или с 4% по-малко от класическия дирхам²⁵.

Според Шевкет Памук през XVII век обменният курс на 1 дукат се увеличава на 54 акчета, в средата на века – до 60 акчета, а през 1566 г. съдържанието на сребро намалява със 7%, откъдето следва, че 1 дукат се равнява на 65 акчета. Поради наличието на сребърна руда в Кратово на Балканите стойността е дори по-висока²⁶. Няма как да не забележим обезценяването на номиналната стойност на официалната парична единица в Османската империя, но трябва да отбележим, че зарбханетата обменят 1 дукат за 60 акчета до 1580 г., което може да се приеме като средна стойност за века. Макар революцията на цените да протича в Европа през XVI век на Балканите нейните измерения осезателно се усещат през първите две десетилетия на XVII век. Това може да се констатира от множество фактори, например наличието на редица фалшиви емисии през 1600, 1618, 1624 и 1640 г.²⁷ За предходните периоди случаите са значително по-малко. Как са успявали османските сарафи да се справят с разкриването на имитациите? Освен със „стандартните“ калъпи за мерки и теглилки се използват и мраморни плочи, чрез които се анализира собствената честота на трептене. Методът е актуален до XX век чрез монтирането на подобни плочи в първите касови апарати²⁸.

Според изследването на Памук цените, изразени в грамове сребро, достигат най-високата си стойност през първото тримесечие на XVII век. Те са с от 80 до 100% над нивата им през 1489–1490 г. Тази тенденция постепенно затихва, за да се достигне до 1680 г., когато стоките намаляват с около 140% при сравнението им с края на XV век. До началото на XVIII век стоките са само 20% по-високи от техните нива през 1489–1490 г.²⁹

Ето как графично може да се представи движението на цените от края на XVI до XVIII век (вж. таблица 2.) Именно на базата на тази таблица, ще бъдат изчислени усреднените стойности на жилищата в София.

Таблица 2.

Години	акче:дирхам	акче (гр.)	алгън (гр.)	акче: алгън
1584	4.5	0.68	3.517	65-70
1586	8.0	0.38	3.517	120
1600	9.5	0.32	3.517	125
1612	9.5	0.32	3.517	125
1618	10	0.31	3.517	150
1625	10	0.31	3.517	140
1641	10	0.31	3.517	140
1659	12.5	0.26	3.490	210
1669	14	0.23	3.490	270
1672	14	0.23	3.490	270
1689	14	0.23	3.490	270

(Таблицата е съставена по данните на Pamuk 2000: 136)

След като успяхме да приведем приблизителните стойности на акчето през XVII век, ще преминем към начините за законно придобиване на имущество в Османската империя. Условно можем да ги разделим на три основни групи: наемане, покупко-продажба, унаследяване или дарения между физически лица³⁰.

Започваме с наемането. Къщите, отдавани под аренда, които ще бъдат използвани за нестопански цели особено в градското пространство, вероятно не са рядкост. Въпреки това можем да посочим само единични документирани случаи. Един от тях е упоменат от Вацлав Добруски³¹: „Наемите обаче, особено за чужденци, в градовете са твърде високи, така че за три или пет години те надхвърлят капитала, който е вложен в къщата“³².

Съвсем друго ни предоставя като информация Ханс Дерншвам за това къде може да се живее под наем в градовете, а именно в кервансарайте. Авторът подчертава, че това са представители на еснафските организации: „В стаите беше пълно със занаятчии ... неженени хора, които си плащат наем на ден. Никой не си готви, нямат също никакво състояние. Готвачи им разнасят в медни казани ... в единия чорба, в другия ... овче месо. Най-много ядат плодове, лук и чесън“³³. Н. Тодоров описва предоставяните под аренда имоти с два интересни примера за края на XVII век: „Лусандра, Коста, син на Христо, има дом и двор с оценка 80 хиляди куруша, които отдава под аренда за 7 хиляди куруша годишно. Към тях се причисляват пекарна (15 хиляди куруша) и бакалски дюкян (9 хиляди куруша), които също дава под аренда. Тодор ефенди притежава недвижимо имущество, което с дюкяните, складовете и др. възлиза на 185 750 куруша при рента 10 150 куруша“³⁴.

От представените примери могат да се направят няколко извода. За „чираците“ занаятчии, които не живеят в работните си дюкяни, е изгодно да пребивават в кервансарите и хановете, където намират условия и продукти от първа необходимост. Разбира се, подобно съществуване има своите недостатъци. Чужденците, предимно търговци (дипломатите се настаняват в обществени османски сгради или из къщите на местното население), наемат жилища в близост до големите търговски улици, но очевидно арендаторите им отдават имотите на по-високи цени. Наемането на жилище от нуклеарно семейство възлиза на около 1/10 или 1/7 от общата стойност на имота, което е сравнително умерено като разход. Според предложените документи наем се изисква за година или няколко месеца предварително. Практиката вероятно е еквиваленти на периода за наемане на съответните работници.

Друг основен метод за имотно замогване е под формата на подарък. „Даровете“ могат да бъдат възприети в рамките на нормите между съпрузи или при наследство. Поради тази причина няма да се спираме обстойно на тях. Ще отбележим един нестандартен случай, регистриран в София през 1550 г. на 22 юли, при който получател е освободена робиня: „Регистрирано за това, че Ахмет, син на Курт, се яви в шериатския съд и заяви в присъствието на освободената си робиня Хайрие, дъщеря на Абдулах: Подарих на присъстващата тук робиня едно жилище в махала „Кара Денишменд“ в София. Поменатата потвърди“³⁵. Средната стойност на къщите в „квартала“ е 5800 акчета, което навежда на мисълта, че подаръкът е предназначен за обитаване от Хайрие. Дали Ахмет изпълнява задължителния за всеки мюсюлманин зекят или е провокиран от други подбуди, можем само да гадаем.

Основно разходно перо за всеки поданик на империята е притежаването на недвижим имот. Ще представим в схематичен вид (таблица 3.) цените на имотите в гр. София за периода 1618–1619 г.³⁶

Таблица 3.

ГОДИНА	МАХАЛА	ВИД НА ИМОТА	АКЧЕТА
1617	Дерзи Юсуф	Къща, зимна и лятна стая, празно място и различни видове дървета	2500
1619	Дерзи Юсуф	Къща, зимна и лятна стая, обща стая, течаща вода, фурна и градина	6500
1618	Джами-и атик (граница с имот на Фатма хатун)	Къща, зимна и лятна стая, килер, фурна, хамбар, обор във външния двор и плодни дървета.	12 000
1619	Драз (гробнище и дере)	Къща	1500
1618	Емре	Къща, зимна и лятна стая, обща стая, течаща вода и плодни дървета	3000

1618	Емре (Фатма хатун)	Къща, зимна и лятна стая, обща стая, а външната – от зимна стая към обора, хамбар, кладенец и плодни и неплодни дървета	4000
1618	Емре (Фатма хатун)	Къща, зимни и летни стая и няколко дървета	4000
1619	Кара Данишменд	Къща, зимна и лятна стая, чардак, 1 стая във външния двор и обор	1800
1617	Кара Данишменд (жилищен)	Лятна и зимна стая	3600
1618	Кара Данишменд (продадена от Фатма Хатун)	Къща, зимна и лятна стая, 3 фурни, къшк и плодни дървета, а във външната – обор със стая, врата, водеща от обора към месджида „Къз Касъм“, и врата, водеща от обора към частния път до имота на Искендеровия зет	12 000
1619	Кара Хисаръ	Къща	800
1617	Кара Хисаръ (предимно аграрен)	Къща, зимна и лятна стая, обща стая и градина	1060
1617	Кара Шахин	Къща, лятна стая, чардак, три фурни, плодни и неплодни дървета	4000
1619	Кара Шахин	Къща	11 000
1618	Касабан	Къща, зимна и лятна стая, хамбар, фурна, кладенец, обор и плодни дървета	5000
1618	Касабан	Къща, 2 зимни и 2 летни, фурна, плодни и неплодни дървета	4000
1618	Касабан	Къща, зимна и лятна стая, фурна, течаща вода и градина	6000
1617	Касаплар	Къща, зимна и лятна стая, върху тях чардак, приземен етаж и върху него – зимна и лятна стая, фурна, течаща вода и плодни дървета. Външна част – от обор, стая към обора и кладенец	17 500
1619	Куру Чешме	Къща	2000
1617	Куру Чешме (жилищна)	Къща, лятна и зимна стая	4200
1618	Мансур Ходжа	Къща, 2 стаи една над друга и известно количество плодни и неплодни дървета	14 000
1618	Мансур Ходжа	Къща, зимна и лятна стая, друга малка стая, градина и плодни дървета	4500
1618	Мансур Ходжа	Къща, зимна и лятна стая, лятна постройка, маза, фурна, кладенец, външен двор с обор, стая и градина	16 000

1618	Мансур Челеби	Къща, зимна и лятна стая, фурна и плодни дървета.	15 500
1618	Насух Ходжа	Къща, зимна и лятна стая, градина.	1200
1618	Новосел	Къща, зимна и лятна стая и приземен етаж	1500
1617	Новосел (зищитения гр. София)	Зимна и лятна стая, градина с плодни и неплодни дървета	1500
1618	Новосел (продажба между съпрузи)	Къща, зимна и лятна стая, килер, плодни и неплодни дървета	8000
1618	Папуджи Драган	Къща, зимна и лятна стая, маза, килер, плодни и неплодни дървета	4000
1618	Папуджи Драган	Къща, зимна и лятна стая, килер, приземен етаж, плодни и неплодни дървета	3300
1618	Сарухан Бей	Къща, две зимни и две летни стаи и плодни дървета	10 000
1618	Сарухан Бей	Къща, зимна и лятна стая	3000
1619	Сарухан Бей	Къща, зимна и лятна стая, зимна и лятна във външния двор, лозе	7000
1617	Семерджилер (циганска махала)	Къща, зимна и лятна стая и градина	2400
1617	Тахъл базарь	Зимна и лятна стая, кладенец, фурна, плодни дървета и място на маза	9000
1618	Хаджи Алагъоз	Къща, зимна и лятна стая, плодни и неплодни дървета	1100
1618	Хаджи Байрам	Къща, зимна и лятна стая, приземен етаж, хамбар, фурна и градина	3500
1618	Хаджи Хамза	Къща, зимна и лятна стая	3000
1618	Хаджи Хамза	Къща, зимна и лятна стая, чардак, и плодни и неплодни дървета	3800
1617	Хаджи Хамза (жилищна)	Къща, зимна и лятна стаи, килер, обща стая и градина	2850
1618	Хаджи Хамза (Фатма хатун)	Къща, зимна и лятна стая, обор, фурна, плодни и неплодни дървета	5000
1618	Хаджи Хамза (Фатма хатун)	Къща, зимна и лятна стая, хамбар и плодни дървета, а външната – от фурна за хляб	5000
1617	Шарабдарлъ	Къща, зимна и лятна стая, кладенец, фурна, плодни и неплодни дървета	4000
1618	Шарабдарлъ	Къща, зимна и лятна стая, дюкян, още – лятна стая, килер, обща стая, фурна, кладенец и дървета	1400
1619	Язджьоглу	Къща	6600
1619	Язджьоглу	Къща, 1 чардак във външния двор, маза, кладенец	6000
1619	Язджьоглу	Къща, зимна и лятна стая, обща стая, приземен етаж, фурна, килер и градина	2000

От представената в таблици 2. и 3. информация можем да направим множество статистически извадки и изводи. От данните е видно, че няма особена разлика във вида на продаваните жилища – с малки изключения те се състоят от по една зимна и лятна стая и прилежащо към тях аграрно пространство, възлизащо на 1 дюнюм. Въпреки някои изразени тези в част от изследванията в западната историография³⁷ за неравноправното положение на поданиците в Османската империя от тези данни можем да заключим, че няма никакви забрани за покупко-продажбата на имоти между различните конфесионални групи. Другият важен кръг от проблеми са разликите в стандарта на живот на жителите от един град в различни квартали. За да онагледим това, ще представим усреднени стойности на имотите по махали в най-често употребяваните парични единици – акчета и алтъни (таблица 4.).

Таблица 4.

Име на махала	Средна стойност на имотите в акчета	Средна стойност на имотите в алтъни (при стойност 1:150)
Дерзи Юсуф	4500	30
Емре	4000	26,6
Кара Данишменд	5800	38,6
Кара Хисаръ	930	6,2
Кара Шахин	7500	50
Касабан	9166	61,1
Куру Чешме	3100	20,6
Мансур Ходжа	14 833	98,8
Новосел	3666	24,4
Папуджи Драган	3655	24,3
Сарухан Бей	6666	44,4
Хаджи Хамза	3930	26,2
Шарабдарлъ	2700	18
Язджьоглу	4866	32,4

Както е видно от приложените таблици, стойността на жилищните постройки варира в зависимост от тяхното местоположение, големина, вид на използвания материал за строеж, наличието на пещи, кладенци, плодни дървета и пр. Според изложените данни за покупко-продажби в таблица 2. за периода 1617–1619 г. в София има 22 махали³⁸. Средната стойност на жилищните сгради за града варира от 5379 до 4860³⁹ акчета. Това са стандартните суми, изплащани от гражданите за закупуване на имот, защото, ако се надхвърли тази стойност в кадийския регистър се описват допълнителни сведения за купувача или се изтъква наличието на отличителен белег на имота.

Бойков, Г. 2003: Бойков, Г. Етно-религиозният облик на османския град Филибе края на XV–началото на XVI век. // *Балканска идентичност. Част III. 2003.* [Boikov 2003: Boikov, G. Etno-religiozniyat oblik na osmanskia grad Filibe kraia na XV – nachaloto na XVI vek. // *Balkanska identichnosti. Chast III. 2003*].

Чешки 1984: България през погледа на чешки пътешественици. София, 1984. [Cheski 1984: Bulgaria prez pogleda na cheshki pateshestvenici. Sofia, 1984].

Георгиева 1999: Георгиева, Ц. Пространство и пространства на българите XV–XVII век. София, 1999. [Georgieva 1999: Georgieva, Tsv. Prostranstvo i prostranstra na bulgarite XV–XVII vek. Sofia].

Герлах 1976: Герлах, С. Дневник на едно пътуване до османската порта в Цариград. София, 1976. [Gerlah 1976: Gerlah, S. Dnevnik na edno ratuvane do osmanskata porta v Starigrad. Sofia, 1976].

Грекова 1991: Грекова, М. От обичай към право. Патриархалният българин в кръговете на чуждост. София, 1991. [Grekova 1991: Grekova, M. Ot obichai kam pravo. Patriarhalniat bulgarin v kragovete na chujdst. Sofia, 1991].

Грозданова 1972: Грозданова, Е. За данъчната единица хане в демографските проучвания. // *Исторически преглед, 3, (1972).* [Grozdanova 1972: Grozdanova, E. Za danachnata edinica hane v demografskite prouchvania. // *Istoricheski pregled, 3, 1972*].

Дерншвам 1970: Дневникът на Ханс Дерншвам за пътуването му до Цариград 1553–1555 година. София, 1970. [Dernshvam 1970: Dnevnikat na Hans Dernshvam za ratuvaneto mu do Carigrad 1553–1555 godina. Sofia, 1970].

Димитров 2013: Димитров, Д. Й. Бояджиев, Х. Терзиев. Възможности за диагностика на предмети от благородни метали чрез анализ на собствените честоти на трептене. [Dimitrov 2013: Dimitrov, D. I., Boiadjiev, H. Terziev. Vazmojnosti za diagnostika na predmeti ot blagorodni metali chrez analiz na sobstvenite chestoti na treptene] – http://www.bg-s-ndt.org/Application/Docs/NDT_2013/NDT%20DAYS%202013/papers/54.pdf. Използвано на 12.01.2018 г.

Иширков 1912: Иширков, А. Град София през XVII век. София, 1912. [Ishirkov 1912: Ishirkov, A. Grad Sofia prez XVII vek. Sofia, 1912].

Мантран 2011: История на Османската империя. Под редакцията на Роберт Мантран. София, 2011. [Mantran 2011: Istoria na Osmanskata imperia. Pod redakciyata na Robert Mantran. Sofia, 2011].

Мутафчиева 1962: Мутафчиева, В. Аграрните отношения в Османската империя през XV–XVI век. София, 1962. [Mutafchieva 1962: Mutafchieva, V. Agrarnite otnoshenia v Osmanskata imperia prez XV–XVI vek. Sofia, 1962].

Петров 2012: Петров, П. Пет века под ятагана и Корана. Документи и материали за ислямизация и асимилация на българи (края на XIV век–1912 г.). Том I. София, 2012. [Petrov 2012: Petrov, P. Pet veka pod yatagana i Korana. Dokumenti i materiali za isliamizacia i asimilacia na bulgari (kraia na XIV vek–1912 g. Tom I. Sofia, 2012)].

Първева 2011: Първева, С. *Земята и хората през XVII – първите десетилетия на XVIII век. Овластяване и организация на аграрното и социалното пространство в Централните и Южните Балкани под османска власт.* София, 2011. [Parveva 2011: Parveva, S. *Zemyata i horata prez XVII – parvite desetiletia na XVIII vek. Ovladyavane i organizatsia na agrarnoto i sostialното prostranstvo v Tsentralnite i Yuzhните Balkani pod osmanska vlast.* Sofia, 2011].

Радусhev 1995: Радусhev, E. Аграрните институции в Османската империя през XVII–XVIII век. София, 1995. [**Radushev 1995:** Radushev, E. Agrarnite institutsii v Osmanskata imperia prez XVII–XVIII vek. Sofia, 1995].

ТИБИ VI 1977: Турски извори за българската история. Том VI. Съставители: М. Калицин, Н. Тодоров. София, 1977. [**TIBI VI 1977:** Turski izvori za balgarskata istoria. Tom VI. Sastaviteli: M. Kalicin; N. Todorov. Sofia, 1977].

Тодоров 1969: Тодоров, Н. Османские документы с Софийской народной библиотеке как источник сведений о социально-экономическом развитии балканского города // *Восточные источники по истории народов Юго-Восточной и Центральной Европы, 2, (1969)*. [**Todorov 1969:** Todorov, N. Osmanskite dokumenti s Sofiiskoi narodnoi biblioteke kak istochnik svedenii o socialno-ekonomicheskom razvitii balkanskogo goroda // *Vostochnnye istochniki po istorii narodov Ugo-Vostochnoi i Centralnoi Evropy, 2, 1969*].

Тодорова 2010: Тодорова, М. България, Балканите, светът: идеи, процеси, събития. София, 2010. [**Todorova 2010:** Todorova, M. Balgaria, Balkanite, svetat: idei, procesi, sabitia. Sofia, 2010].

Френски пътеписи 1975: Френски пътеписи за Балканите XV–XVIII век. София, 1976. [**Frenski patepisi 1975:** Frenski patepisi za Balkanite XV–XVIII vek. Sofia, 1976].

Хаджийски 1974: Хаджийски, И. Бит и душевност на нашия народ. Т. II. София, 1974. [**Hadjjiiski 1974:** Hadjiiski, I. Bit I dushevnost na nashia narod. T. II. Sofia, 1974].

Шушарова 2008: Шушарова, М. Статусът като стил на живот. (Евлия Челеби за материалния свят на аяните от централните балкански провинции на Османската империя). // *Етнически и културни пространства на Балканите. Част 1. Минало – исторически ракурс. Сборник в чест на проф. дин Цветана Георгиева. 2008*. [**Shusharova 2008:** Shusharova, M. Statusat kato stil na jivot. (Evliia Chelebi za materialnia svyat na ayanite it centralnite balkanski provincii na Osmanskata imperia). // *Etnicheski I kulturni prostranstva na Balkanite. Chast 1. Minali – istoricheski rakursi. Sbornik v chest na prof. din Cvetana Geogrieva. 2008*].